

9. Romantismus ve světové literatuře

Znaky romantismu: citovost, subjektivita, individualismus, rozchod s přítomností, snaha o proměnu světa, světobol, dramatickosti, lyrismus – promítl se i do epických děl, návrat k lidové slovesnosti, kult poezie, zájem o jazykovou stránku díla, obliba historické tematiky, román, básnické povídky, balady

Žánry: odmítání rozdělení na vysoké a nízké, prosazení prózy, románu (z románu se stává žánr, který umožňuje autorovi zobrazit výrazný lidský typ nebo historickou epochu, proměna románu, předtím jeho hlavní funkcí bylo pobavit čtenáře), balad, pohádek, písní, oblíbené povídky s historickou tematikou, kult poezie, básnická povídka (převažují lyrické prvky, byronská povídka)

Historický kontext:

- společenské změny po Velké francouzské revoluci, konec 18. století, konec „věku rozumu“ – osvícenství
 - nejprve zasáhla Francii, nastolila novou občanskou společnost založenou na ideálech rovnosti, volnosti a bratrství, konec absolutismu, zakládání republik po celé Evropě, tyto ideály se postupem času omezovaly, revoluční vítězství dostalo jiný rozměr, Napoleon se opět absolutním vládcem, nastolí císařství, všude protiklady, to co se z počátku jevílo jako slibné, se postupně vytrácelo, rozmach kapitalismu, snaha odklonit se od veškerých dřívějších tradic, vznik buržoazie, nové náboženství – kult Nejvyšší bytosti, jejíž podstatou je rozum, ten nabýval na důležitosti
- => z pocitu protikladnosti a postupnému vyprazdňování hodnot se rodí **romantismus**

- tvůrčí období romantismu: **poslední desetiletí 18. století až 30. léta 19. stol.**, datování není striktní, do té doby ještě zasahují i klasicistní a osvícenští umělci
- rysy romantismu: odmítl zásady klasicismu a osvícenství, místo v jasu našel zálibu v **šeru, hře stínů, tajemnosti**, vyzdvihl **změnu, pohyb, subjektivitu, tvořivost, nadsázka, kontrast** místo harmonie, **skeptičtí vůči rozumu**, místo řádu **svobodu, náznak, neurčitost, cit, vášeň, imaginace, vůle**, nechtěl idealizaci ale **opravdovost, ideu národa** => tyto rysy už v době preromantismu a sentimentalismu, německé hnutí Sturm und Drang – Hnutí bouře a vzdoru – kritika současnosti, tíhne k minulému, dávnému, vzdor a touha v dílech, hledání nových ideálů, únik do světa snů, exotiky, přírody
- **pocit vykořenění jedince** společností, **citovost**, často **běsnící přírodní živly, tajemná a temná místa**, zříceniny, zapomenutá místa atp., v dílech se dá hledat, příběh je neúplný, **rozostřený, rozervanectví** romantických hrdinů, vyzdvižení **individuálního osobního prožitku, záliba v temnu, smrti, nezaměnitelnosti, osobitosti, vášeň, rozpornost**
- zformování romantismu v **Německu**, snaha změnit společnost, za romantické dílo považovali např. Píseň o Nibelunzích, za romantického autora Shakespeara
- vrátit se zpátky ke kořenům, objevovat, touha po neobjeveném a neprobádaném
- žena zobrazována jako nedostupná bohyně, nedosažitelný ideál, kult dětství přitahoval romantiky, šíře možností, ztracený ráj, příroda znamená prapůvodní ráj, neměnnost a stálost oproti společnosti, civilizaci
- romantický hrdina: **bytostný individualista, sebestředný, výstřední**, zaměřený na své **já**, vše okolo považoval až za nepřátelské, výstřední i v oblákání, **hysterické prožívání citových vztahů**, podílel se ale zároveň na vyšší **ideji zlepšení společnosti, neukotvený** v běžném životě = romantický, nespokojenost s přítomností, **rozporný, rozpolcený, vyděděnec** – psanec, vězeň, vyděděnec, často menšiny - cikánské, židovské, dramatickosti
- **světobol** – pocit marnosti, splínu, prázdnoty, vnitřní rozpolcenost, nespokojení citů
- „**nemoc století**“ – pocit slabosti, rozervanosti, beznaděje mladých intelektuálů, ztráta idejí, duchovních jistot, zhroucení idejí o možnosti vytvoření lepšího světa (viz. zklamání z Velké francouzské revoluce)
- krajina v romantismu: hory, skály, moře, jezera, zříceniny, luny, hvězdy...

NĚMECKÝ ROMANTISMUS

- spíš obroditelský než bořitelský, utopické vize budoucnosti

Novalis

- nevýznamnější německý literát, snaha spojit filosofii, poezii a přírodu
- později inspirací pro symbolisty a surrealisty

***Hymny noci** – rytmizovaná próza či verše, kontrast dne (světlo, bdění, život) a noci (temnota, spánek, smrt, sen), den autor pojímá jako pomíjivé jevy, noc je královská, tam mají věci správné kontury a smysl, nová skutečnost

***Jindřich z Ofterdingen = Modrý květ** – mladý Jindřich vidí ve snu modrý květ, vydává se ho hledat, příslib

Jakob a Wilhelm Grimm, bratři Grimmové

- pracovali jako knihovníci, později přednášeli na univerzitě – Jakob se zajímal o filologii a mytologii, Wilhelm o historii německé literatury a o lidovou poezii
- snaha se propracovat k prapůvodní formě lidového umění a jeho podstatě, odlišní od předchozích pohádkářů, nejen naivita a prostor pro vlastní fantazii
- pozornost hradům, zámkům, lidovému prostředí, přírodě, světu zvířat, snaha zachovat autentičnost nasbíraných textů
- mezinárodně zaujali, přispěli k vývoji folkloristiky, díky nim vyzdvižení lidové pohádky oproti umělé, dodnes
- Wilhelm pohádky upravoval, dával jim upravenou literární podobu, jazyk, snažil se je přizpůsobit čtenáři, i přesto nás dnes zaskočí jejich hrůzostrašnost a krutý trest za provinění

***Pohádky pro děti a celou rodinu** – dvoudílné

- *neméně proslul svými pohádkami dánský spisovatel Hans Christian Andersen* **Nové pohádky a povídky, Pohádky vyprávěné pro děti* – např. *Císařovy nové šaty, Ošklivé káčátko, Statečný cínový vojáček, Malá mořská víla*

Heinrich Heine

- velký německý básník

*Kniha písní

ANGLICKÝ ROMANTISMUS

- navazuje na sentimentalismus

Walter Scott

- vůbec nejznámější skotský spisovatel
- zakladatel historického románu
- poezie a historické prózy
- otec advokát, Scott se zajímal spíše o historii, básnickými povídkami ho zastínil Byron, Scott se začal věnovat psaní historických románů
- v lidech vzbuzoval národní hrdost a lásku k rodné zemi, dobrodružné, popularita mu přinesla peníze, více psal, znamenalo to jeho tvorbu
- sentimentální vztah ke středověku
- Scottovy postavy: schematické, černobílé

*Waverley – první historický román

*Srdce Edinburgu – román, protikladné životní postoje a osudy dvou sester, vychází ze skutečných událostí

***Ivanhoe** – román z anglického prostředí, král Richard Lví srdce, středověký ideál odvážných rytířů, souboj na kolbišti

Jane Austenová

- rodinné romány s výraznými ženskými hrdinkami

- nepřijala hodnoty romantismu, mnohem víc tíhne k osvícenství, důraz na morální podtext díla, ironie

***Pýcha a předsudek** – výrazné dialogy, přesvědčivost, duchaplnost

Mary Schelleyová

- manželka básníka Percy Bysshe Shelleyho

***Frankenstein čili moderní Prometheus** – hororový příběh o stvoření umělého člověka, prehistorie science fiction, vychází ze sentimentalismu a gotického románu

Gerge Gordon Byron

- rozporný člověk, romantické životní postoje, porušoval běžně přijímaná morální pravidla, přitahoval a vyvolával skandály, vyděděnec, neztotožňoval se se společností
- pocházel ze šlechtického rodu, zchudlý rod, v dlužích, láska k matce, těžké dětství, kulhal od malička, zklamán v lásce, předurčilo to jeho výstřednost a postoje

Byronismus – provokativní směr života, osamocený hrdina, světobol, vnitřní rozpolcenost, melancholie

***Childe Heroldova pout'** – s přítelem se vydal na dvouletou cestu po jihu Evropy, nakonec z knihy vzešel cestopis, zajistilo to Byronovi slávu, později píše pokračování

- typické byronské motivy: touha po volnosti, svobodné lásce, postava vzdorného, rozervaneckého a pyšného hrdiny, dobrodružné prvky, často milostné, exotika jižních zemí
- problematický, skandální rozvod a politická angažovanost, Byron opustil Anglii, do Belgie, dále do Švýcarska, seznámil se s Shellym, který ho hodně ovlivnil, po jeho smrti do Itálie

***Vězeň chillonský** – básnická poema, inspiroval se návštěvou švýcarského hradu, na němž byl vězněn dlouho duchovní Bonnivard /bonyvár/

básnická poema: rozsáhlá lyricko-epická skladba, v té době nahrazuje epos, vylíčení atmosféry a pocitů, důležitější lyrika než samotný děj

***epos Don Juan** – satirický, pikareskní, píše v Itálii, větší propracovanost formální stránky textu, uvolněnost, realismus, typickou postavu Dona Juana obrátí, udělá z něj téměř protiklad, Don Juan je sváděný, mladík, groteskní dobrodružství, doplněné o autorovy glosy – ve svém celku odsouzení pokrytectví, válečných praktik a diktátorských režimů

- po smrti Shellyho odjíždí do Řecka, chce jej podpořit ve válkách proti Turkům, chce zemřít jako hrdina v boji, ale zemře dřív, stal se národním hrdinou (v Anglii byl démonizován)

Percy Bysshe Shelley /biš šeli/

- také problematická osobnost, skandální životní osudy, v Anglii zatracencem, nadšenec hesel Velké francouzské revoluce, proti všem formám útisku
- usadil se v Itálii, zemřel na vyjížděce na moře
- druhá manželka Mary Shelleyová, Shelley měl spoustu milenek

***Odpoutaný Prometheus** – básnická filosofická vize inspirovaná Platonovými představami o světě idejí, přesvědčení o vítězství dobra, vychází z antického mýtu o Titánovi, který přinesl lidem oheň a byl za to potrestán vládcem bohů Jupiterem – přikován ke skále, Jupiter ztělesňuje zlo, Prometheus dobro

titanismus – kontrast dobra a zla, vzepření se osudu, moci, proti božským rozmarům a tyranii, násilné prosazení svých požadavků, víra ve vítězství dobra

- všestranný básník, spojuje osobní a společenská témata

- i teoretická díla ***Obrana básnictví** – poezie je označována za nejvyšší druh umění

John Keats

- zemřel mladý na tuberkulózu
- zabýval se především samotnou literaturou, básník impresí a smyslové krásy, inspirace přírodou a mýty, v jeho dílech romantický rozpor ideálu a skutečnosti
- Shelly si ho vážil, přestože byli oba rozdílní

- psal i sonety, před smrtí vepsán milostný sonet na prázdnou stranu v Shakespearových sonetech, psal básnické povídky, epos

Byron, Shelly i Keats zemřeli velmi mladí, podobné osudy

William Blake

- citová intenzita, provokativnost, výbušnost
- ve své době téměř neznámý, spíš podivín
- výtvarník a básník

***Písničky nevinnosti a zkušenosti**

***Snoubení nebe a pekla** – kacířské, provokativní, duchovní inspirace v bibli

Charlotte, Emily, Anne Brontëová /šárlet brontyová/

- sesterská trojice spisovatelek

Emily Brontëová ***Na větrné hůrce** – prozaická balada o lásce a nenávisti, prvky romantismu

AMERICKÝ ROMANTISMUS

Edgar Allan Poe

- snaha zkoumat skutečnost hlouběji než umožňuje lidský rozum
- typický chaos a tajemství, v literatuře hledal především krásu
- pocit odcizení umění a přírody, umění nemůže korespondovat s pravdou, podle něj se vylučují
- záliba v krajnostech, záhadách, fantazii, záhrobní, zapojování snů do reality, halucinační stavy...
- v pěstounské rodině v Richmondu, poté do Anglie, kde i studoval
- celoživotní finanční tíseň, psal povídky aby se uživil, zprvu byronské básně, ale ty mu nevynesly tolik peněz
- těžké životní ztráty, nejdříve rodiče, poté obě ženy, které miloval => neslučitelnost krásy s realitou

***Grotesky a arabesky** – soubor povídek

***Jáma a kyvadlo** – nejslavnější Poeova próza, povídka, muž trestán a trýzněn inkvizicí

***Havran** – báseň, životní dílo Poea, zvuková stránka skladby je fascinující, i v překladu – Havran – víckrát ne, muž leží sám v horečkách, venku bouře, trýzní se vzpomínkami na dívku Lenoru, probudí a vyděsí ho šramot – havran, usadí se v pokoji, muž se ho vpytává a havran na vše odpovídá never more, muž trýzní sám sebe, zná havranovu odpověď, nakonec se stává v děsivý symbol, muž je vystrašen, hrůza, panika v přítomnosti černého ptáka

- považován za spoluzakladatele hororové povídky, prvky sci-fi a fantazy, ponurost témat a knih, hororové, záliba v symbolismu, časté opakování stejného motivu, odlišnost od ostatních romantiků

FRANCOUZSKÝ ROMANTISMUS

Francois-Auguste-René de Chateaubriand

- aristokrat, unikál z Francie, pobýval v Anglii, přirozenost hledal v Americe mezi Indiány, lhostejný ke všemu kromě křesťanství, vyzdvihuje ho z hlediska duchovního ale i estetického, fascinace gotickými katedrálami, bibli, obřady

***Duch křesťanství neboli Krásy křesťanského náboženství**

***Atala, *René** – novely, romantický splín

Victor Hugo

- nejvýznamnější osobnost francouzského romantismu
- rozporuplný autor, přesto národní umělec té doby, názorové proměny, z počátku inspirace u Chateaubrianda
- sociální citění, víra v lid, kladl si vysoké cíle, preciznost
- věnuje se všem literárním druhům, ale nejvíce proslul prózou, svými romány

- střet dobra a zla, protiklady v jeho dílech, kontrastní dvojice, vnější i vnitřní, zobrazováno s nadsázkou, zveličování protikladných prvků až ke grotesknosti, nadsazování, chtěl bavit i publikum
- prvky realismu, realistický popis

***Chrám Matky boží v Paříži** – román, který Huga proslavil, příklad kontrastnosti – postava Quasimoda, ošklivý zevnějšek a dobré srdce

- citově vypjaté scény, zachycuje život různých vrstev tehdejší společnosti, Paříž jako město mnoha tváří, důležitou roli hraje i katedrála, schematičnost postav

Děj se odehrává v Paříži v 15. století, Quasimoda, ošklivého, hrbatého chlapce, pro nezavěšené zosobnění zla, se ujme kněz Frollo a udělá z něj zvoníka chrámu Matky boží. Frollo působí navenek jako vyrovnaný muž, kněz jak se patří, ale ve skutečnosti je zlý pokrytec. Touží po cikánské tanečnici Esmeraldě, ta ale miluje jiného muže. Frollo Quasimodovi poručí, aby Esmeraldu unesl, ale jeho dobré srdce mu to nedovolí. Frollo ho nechá zbičovat. Esmeralda vystoupí z davu, neboť se jí Quasimoda zželel. Ten se do ní hluboce zamiluje, přestože ví, že Esmeralda miluje jiného. Snaží se Esmeraldu všude a vždy chránit, hlavně před Frollem, který o ní usiluje intrikami a nakonec ji nechá popravit za čarodějnictví. Quasimodo je zoufalý a shodí zlého Frollo z chrámového výklenku.

***Bídníci** (takto původně přeloženo do češtiny, jinak Ubožáci) – sociální motivy v románu, zobrazuje problémy tehdejší společnosti, chudobu, hlavní postava Jean Valjean – tratanec, ukradl pro děti chléb, dobrý člověk, z vězení uteče a je pronásledován policejním inspektorem, koupí dceru, které zemřela matka a stará se o ni do dospělosti

Alexandre Dumas

- mimořádní hrdinové, vynalézavé zápletky
- psaní historických románů, jejich dramaturgie
- čerpal z kronik, memoárů, pseudohistorická díla, užíval věrohodného i nevěrohodného materiálu pro inspiraci

***Tři mušketýři** – trojice mušketýřů Athos, Porthos, Aramis, do Paříže se vydává chudý gaskoňský šlechtic d' Artagnan, aby se stal královským mušketýřem, vyzván na souboj, poté se z nich stávají přátelé, kontrast v osobě Mylady, která je krásná, ale zároveň zákeřná a zlá

***Hrabě Monte Cristo** – výjimečný a kontrasty naplněný život muže, před svatbou s milovanou dívkou se ocitne v žaláři bez vysvětlení, poté se stává hrabětem Monte Cristo

RUSKÝ ROMANTISMUS

Slavjanofilství – pocit Ruska, že může do Evropy přinést něco nového, tradice založené na pravoslaví, odlišnost od Evropy, proti tomu se postavili tzv. zapadníci s názorem, že Rusko by mělo naopak přejímat evropské tradice, myšlení a zásady

Alexandr Sergejevič Puškin

- všestrannost – básník, prozaik, dramatik, věnoval se literární kritice, publicistice, historii, hodnotná díla, je na nic znát vývoj od klasicismu po romantismus až k realismu
- zasloužil se o proměnu jazyka literárních děl, prolínání živé a hovorové řeči
- po otci ze starého ruského rodu, navštěvoval moskevské lyceum
- básnický talent už na škole, satirické verše na cara, hrozilo mu vyhnanství na Sibiř, jeho díla často podléhala cenzuře, připoután k carskému dvoru, jeho manželka měla mnoho nápadníků, Puškin zastřelen v souboji o ni
- výrazné lyrické pasáže, v počátcích inspirace Byronem, později kritika

*Kavkazský hrdina

*Cikáni

*Poltava – věnováno Petru Velikému za jeho vítězství v bitvě u Poltavy, historická poema

*Měděný jezdec

***Evžen Oněgin** – román ve verších, o muži, který promarní svou příležitost, neschopnost realizovat své plány, psychologická drobnokresba hlavního hrdiny ovlivnila ruské realistické autory

***Piková dáma** – historická próza, novela, faustovský motiv hrabivosti, touhy po penězích a úspěchu

***Boris Godunov** – drama, tragedie

Lermontov

- brzká smrt jeho rodičů, byl vychováván babičkou – bohatou statkářkou, často jezdil na lázeňské pobyty na Kavkaz – místo, kde nacházel volnost, radost, inspiraci, později i smrt
- lyrik, epik i dramatik
- rozporuplné postavy, páchají zlo, trpí...

***Démon** - poema

***Hrdina naší doby** – hlavní postavou jako u Puškina „zbytečný člověk“, fiktivní zápisky ruského šlechtice – účastníka bojů na Kavkaze

***Maškaráda** – drama, tragédie, vrcholné dílo, rozporuplnost hrdiny, démonické